

[Inspirace - Envigogika 2010/V/1](#)

Autor: Jana Dlouhá

pondělí, 31 květen 2010 11:08

http://envigogika.cuni.cz/envigogika-2010-v-1/rozhovory-s-osobnostmi-nejen-environmentalniho-vzdelavani_cs

Pane profesore, milý Luboši, mám tu čest tu zpovídat jako prvního z plánované série rozhovorů s nestory environmentálního vzdělávání. Tedy nestory v tom dobrém slova smyslu – s tím, kdo toho má hodnou zásluhu, a o své zkušenosti se mohou a chtějí podílit. Protože životní moudrost je něco, co se z učebnic a přednášek naučit nelze. Takže – za článek. Mohl by se stručně představit?

Jen pár slov o tom, jak byste chtěl, aby to lidé vnímali. Dále poskytneme odkaz na tvůj web, <http://www.natr.cz>.

Jsem poád echoslovák (což bylo a je významné píutvá ení mých mnoha nádherných vztahů se slovenskými kolegy), který se narodil ve Slezsku a absolvoval gymnasium v Bílovci (kde mě ovlivnilo několik vynikajících profesorů, díky nimž jsem poznal jedinečnou logiku latiny, krásu franštiny, nenahraditelnost matematiky a nádhery biologie), po studiu biologie na Přírodovědecké fakultě v Brně pak téměř 20 let ve Výzkumném ústavu obilnářském v Kroměříži se propracoval k vědeckému měšlu, účtce zemědělců a k poznání některých nástrah života, až ve svých 42 letech přešel na tehdejší Katedru fyziologie rostlin a pedologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

K uvědomění si vlastních pocitů spíše Evropana i obana Země než echa hrdého na osobnosti i jevy naší historie, k nimž jsem nikterak sám nepřispěl, jsem nenásilně dospíval také s přispěním zahraničních pobytů. Neskromně dodám i zde, že díky znalostem několika jazyků jsem zahraniční pobyty trávil nejen v laboratořích, ale také poznáváním všednodenního života mnoha kolegů a jejich rodin.

Já vlastně nevím, „jak chci, aby mě lidé vnímali“. Sám sebe v každém okamžiku vnímám rozdílně a proměnlivě. Jsem vděčný za vlídnost a vstřícnost. Nevím, jestli moje obávaná nesoudnost tomu příliš neodporuje. Rozhodně jsem rád, že nemohu ono vnímání ostatními ovlivnit. Zase bych nevěděl, „jak chci, by mě lidé vnímali“.

A snad ještě jedna obecnost. Mám potíže s jednoznačnými odpověďmi i stanovisky. S pokračujícím věkem si stále uvědomuji, že jeden názor – jako pohled z jedné strany – má často svou oprávněnou alternativu i alternativy.

Myslíš si, že celoživotní moudrost a zkušenost je sdílitelná? Dá se s ní pracovat ve vzdělávání (environmentálním)? A co ve vědě, v tvém profesním oboru?

Tady budeme polemizovat s „Korespondencí J. Kubáska a L. Nátra“, http://www.natr.cz/publikace_ne_veda/natr_kubasek_bulletin_csebr_2007.pdf Pokládáme jeho rétoriku za poněkud urážlivou, asi to souvisí s dravostí oboru, zaměřeného na vlastní úspěchy. Ale vždyž přece ani v deských úspěších nemusí mít platnost nadřazenou?

„Celoživotní moudrost a zkušenost je sdílitelná“ ve smyslu, že ji mohou sdílet. Sdílet, ve smyslu předávat tak, aby ji další mohli převzít, patrně nikoliv. Každý živý organismus, tedy i člověk, je výsledkem interakcí svých dědičných dispozic a daného prostředí. Životopisy, názory a jiné předklady vynikajících osobností jsou součástí onoho prostředí. Genetická výbava někoho z nás může být velmi citlivá na tyto předklady, jiného se vůbec nedotkne. „Předklady táhnou“ platí velmi často. Proto jsou celoživotní zkušenosti ve vzdělávání nepochybně v tšinou prospěšné. Nevím, s jakou frekvencí to platí ve světě. Někdo objeví dosud nepoznané tak, že rozvine výsledky jiného. Další však posune naše poznání naopak popřením dosavadních poznatků. Jiní zase překvapí neobvyklou syntézou zdánlivě nesouvisejících poznatků. Nemám tedy konsistentní odpověď. Pro sebe si stále přesto připomínám, že je nás už téměř 7 miliard, což je zároveň i nepředstavitelná proměnlivost skoro všeho.

Tvoje životopis je výjimečně konzistentní. Jeden obor, jedno v deské prostředí, ucelený morální pohled na svět související ovšem s jasným vědomím civilizačních hrozeb. Možná právě proto ses dopracoval určitěho přesahu, a svou v deskou erudici a poznatky jsi použil v argumentaci pro „dobro lidstva“, pro ekologickou záchranu planety. Jak jsi k tomuto poznání a následnému rozhodnutí došel?

Tady musím uvést to, co jsem měl napsat jako preambuli. Přivěškeré své ješitnosti a se svým sebevědomím umocněným seniorským věkem se necítím právě já oprávněně ke sdělování svých názorů na dané otázky. Lidé patrně potěbují kritéria výjimečnosti, žeby i kdy výkon i poadí osobností atp. Možná je nepotěbují, ale jsou jim vnucovány jako nezbytnost. Sám však považuji v tšinu lidí, kteří se nikdy neobjevili na jakkoliv profilovaných „předních místech hodnocení“ za vynikající osobnosti, jejichž zkušenosti, názory i prožitky stojí zato poznat. Sám jsem měl privilegium stát se na několik desetiletí členem světové komunity lidí, kteří studovali fyziologické aspekty fotosyntézy a produktivity plodin. Stejně tak jako mnozí jiní byli členy nebo i nečleny jiných komunit, mnohdy významnějších. Zároveň toto slovo „významnější“ považuji za pouhý informační šum, tedy bez významu, pokud je konkrétně nespecifikujeme. Proto i moje „určitě přesah“ formulovaný v otázce neberme takto doslova.

Moje v deská pracoviště byla dvě. Přitom to první, Výzkumný ústav obilnářský v Kroměříži a jeho inteligentně velkorysý editel Dr. P. Škopík, mě doslova uvedlo do vědy, přesvědčení o nezbytnosti praktických aplikací v nejširším smyslu slova a úcty ke všem, kteří umějí a pracují. Následné působení na Univerzitě mi pak umožnilo onen tematický přesah: Oxid uhličitý je surovinou pro fotosyntézu rostlin, postupně se stává hnacím motorem globálních klimatických změn a nelze jej pominout při úvahách o možném přechodu k udržitelnosti dosavadního dlouhodobě neudržitelného způsobu života lidských společností.

Tvé knihy publikované v posledních letech mají „ekologickou tematiku“, viz http://www.natr.cz/publikace_knihy/knihy.html, je z nich patrná ochota stále znovu, by dle tvého skeptického názoru marně, připomínat, v deských dokládat, naši civilizační vinu. Přesto motto této stránky zní "Marnost nad marností a nic než marnost"? Co to znamená? Existuje

pes tento skepticismus n jaký morální imperativ, který t vedl životem a „pohán l“ k innosti jiné než ist odborné?

Svoje pednášky v nované problematice trvale udržitelného rozvoje lidstva asto uvádím citátem p isuzovaným Aristotelovi: „*P ání a touhy lov ka jsou nenasytitelné, neukojitelné. Po napln ní ur ité materiální touhy se za ne projevovat pocit neuspokojení vyvolávající další touhu.*“ Zatím vždy studenti i senio i v Univerzit 3. v ku vyjad ují sv j souhlas s takovou charakteristikou nás, lidí. Následn pak se shodneme i v tom, že tedy další rozvíjení tématu, jak zajistit p írodov dné podmínky pro trvalý rozvoj lidstva na této planet , je vlastn zbyte né, beznad jné.

Souhlasím s t mi autory, kte í názorn dokládají, že šet it suroviny v jednotlivých procesech výroby má smysl jen tehdy, když výsledkem je stagnace nebo rad ji pokles spot eby. Už v 19. století tvrdil anglický ekonom W. S. Jevons, že racionalizace ve využívání uhlí povede k jeho v tší spot eb . Pravdivost je patrna dodnes a vztahuje se nejen na to uhlí.

Mám trvale p ed o ima n kolik graf a údaj , jejichž vnímání tém vylu uje optimistickou nad ji pro udržitelnost lidských spole ností. Nap íklad asi jen tvrtina obyvatel planety žije v zemích, kde ro ní produkce CO₂ vztažená na 1 obyvatele, a tedy i ekonomická úrove a blahobyt, jsou nad celosv tovým pr m rem. Takové „velestáty“ jakými jsou ína a Indie ješt také tento pr m r nedosáhly. Nedávná zbyte ná konference v Kodani op tovn (po kolikáté už?) prokázala, že my, bohatí, se dalšího zvyšování luxusu nevzdáme. A m že n kdo chtít, aby miliardy obyvatel v té ín , Indii nebo Jižní Americe se vzdaly rozvoje pr myslu a zvyšování úrovn svých ob an ?

Myslíš si, že tento rozm r „všenápravy“ je ve v d p ítomen p írozen , nebo je t eba jej systematicky otevírat?

Pokud ano, tak jak – popularizací? Ta je p ece považována za pouhý stín opravdové (v decké) pravdy, i objevitelského zaujetí (pro hledání této pravdy). Nebo znáš jiné cesty, jak sd lit to, co je asi „vedlejším produktem“ v deckého výzkumu?

Zde se projevuje moje názorová schizofrenie. Nedovedu se p esv d it o významu t íd ní odpad nebo ukládání oxidu uhli ítého produkovaného nap íklad elektrárnami do podzemních úložíš , pokud to nepovede k poklesu spot eby kone ného množství fosilních paliv. Na druhé stran citliv vnímám svou povinnost ší it základy p írodov dných poznatk , protože (1) m l jsem privilegium celý život se s t mito poznatky seznamovat a (2) s p ipomenutím si i vlastních vnou at ve mn doutná jisk i ka, že p eci jen snad lepší pov domí ve ejnosti o naprosté závislosti i nejvysp lejších civilizací na p írod m že zpomalit a posléze snad zastavit jinak nevyhnutelný kolaps. Zhroucení lidských spole ností, nikoliv p írody. Kdosi p írovnal naši situaci k cestujícím v letadle, které má paliva jen na jednu hodinu letu, ale odmítá pozvolna p ístát na nejbližším letišti, protože jeho cíl je ješt vzdálen 5 hodin letu.

Je popularizace (nebo jiná cesta, kterou navrhuješ) brzdou v dy jako takové? Nebo otevírá nové pohledy a m že tak t eba p ívést i k nezamýšlenému objevu?

Rozhodn nechci reagovat p unti ká sky, ale co je kriteriem „brzdy v dy“. Jist , rozumím otázce: Když ást energie a asu v nuji popularizaci, tak nebudu mít dost energie a asu na další objevy. Myslím, že „objevování objev “ i popularizace a jejich interakce jsou tak mnohotvárné, že neumím odpov d t. Ur it existují všechny možné varianty: N koho popularizace p ívede k jinak nepovšimnutelnému nápadu, jiný už nebude mít as i energii na objevování nebo si z eteln ji uv domí obecnou beznad j, atd. Historik i sociolog by ur it zaplnil celou knihu konkrétními p íklady osud konkrétních v dc dokládajícími, že variant je nevyjád iteln mnoho.

Co samotná ístá krása v deckého bádání? Viz nádherná prezentace [Quo vadis na tvých stránkách...](#)

Mrzí m , že v tší ást mých odpov dí je nepoužitelná. Existuje obecná „ ístá krása v deckého bádání“? Jist , existuje, ale zase v nevypo itatelném po tu konkrétních projev . N kdy je to už samotný pocit pobytu v laborato i, jindy radost z konference nebo rozhovoru s kolegou, také p íjetí rukopisu k publikaci, ale i p íjetí návrhu projektu nebo konkrétn užite ná aplikace vlastního výsledku, atd.

Mohl bych zde rozvád t p edstavu o v d jako emeslu, což je její jedna stránka, a o ísté kráse bádání, která se bez té prvé neprocítí. Ale: Je to opravdu tak specifické jen pro v du? Nemyslím.

Shr me to – co z tvého odborného hlediska je dnes nejpál iv jším sv tovým problémem? A co by se m lo stát (i ve vzd lání), aby se n jak odstranil?

Dovolím si polemizovat s formulací „nejpál iv jší sv tový problém“. Z ejm jsme naprosto egoisticky p esv d eni, že problémem rozumíme problémy nás, lidí. Vlastn ješt úžeji: Obavy máme hlavn z toho, že by mohl být do asn í trvale ohrožen trvalý r st našeho blahobytu, který ovšem hodnotíme podle stávajících ekonomických parametr . Pro nás nenapadají spousty dalších sv tových problém , které mají rostliny, živo ichové i mikroby na stále ubývajících plochách les í úrodné p dy, organismy, jejichž další existence na planet je ohrožena natolik, že „jakoby už tady nebyly“. Ale vždy my v tšinou ani nemáme na mysli sv tový problém milion hladových (nebo je to vlastn jen jejich vlastní problém?).

V tšina charakteristik trvale udržitelného rozvoje považuje za samoz ejmé, že jednou z podmínek tohoto je zajišt ní ekonomického rozvoje – stále v tší nároky stále v tšího po tu lidí na stále se tedy zmenšující planet !

Oce uji koncepci služeb ekosystém jako jeden z pokus (marných a posledních?) ukázat v hodnotách srozumitelných všem, tedy dolarech, eurech í korunách, kolik dostává lidstvo zdarma ze samotného fungování les , mok ad í stepí a jiných ekosystém a jejich prvk .

Myslíš si, že se za dobu tvého života n jak zásadn zm nil vztah lidí k p írod ? Jak, co je toho podle tebe p í inou, p ípadn jak tomu bránit í to podporovat?

Ur it se zm nil. Ne však vztah lidí, ale stále v tšího po tu lidí. Jestliže dnes asi polovina lidstva už žije ve m stech, tak zákonit musejí ztrácet pov domí o své

závislosti na přírodě. K naší obecné škodě. Obecná připomenutí – hurikán Katrina a popílek z islandské sopky – nám to připomínají v příliš nicotné a časov pomíjivé podobě.

Dovolím si ještě jednu úvahu. Občas si připomenu tu nepředstavitelnou schopnost lidí. Nemám teď na mysli války a koncentrační tábory nebo otrokářství v různých podobách, ale skutečné v decko-technické i biologické poznatky. A tak zkouším zpochybnovat svou představu o budoucí beznaději pro lidstvo. Teba se opravdu podaří najít bezendný zdroj energie, která bude skoro zadarmo a která umožní dále zvyšovat produkci potravin, únosně zahušovat počet lidí na jednotce plochy planety, žít stále luxusněji. Ale pak se zadívám do dálky velkého údolí, které zatím zůstává bez lidí, a namítám sám sobě: (1) Stále větší materiální luxus? To je to štěstí, které všichni opravdu chceme? V jedné studii jsem četl, že například ve Spojených státech byl v 30. letech minulého století stejný podíl (asi třetina) šťastných lidí, jako ke konci uplynulého století. Rozdílem bylo to, že během těch asi 60 let se pracovní doba prodloužila. (2) Příroda se na Zemi utvářela po miliardy let. V geologicky měřených věcích jsme ji pozměnili téměř nepoznání a máme schopnosti rychlost změny dále stupňovat. Přijímám moudrou filosofii profesora J. Lovelocka, že Gaia zabrání lidstvu v dalším stupňování hrozeb pro veškerý život na Zemi. Zasáhne proti lidem. Pro mě to není fatalismus ani ideologie, ale moudrá alegorie. Prozaicky bych mohl napsat, že lidstvo si připravuje svůj neblahý osud se stále zřejmějším úsilím. Ale uznávám, že tato poslední věta je zbytečně drsná. Nebo snad ještě příliš ohleduplně popisuje skutečnost?

Jsi ve vědeckých radách nebo kolika odborných časopisech. Jaký smysl má podle tebe tahle práce? Co ti dala a čemu jsi ty naopak pomohl?

Nejsem příliš a své epý recensent. Ta práce je pro vědeckou komunitu nezbytná. Sám jsem určitě více získal od recenzentů svých rukopisů, než jsem já jako recenzent dával autorům recenzovaných rukopisů.

Tady se ptáme na smysl obecný, nikoli čistě provozní – co je vlastně odborná komunikace? Je v ní přítomen i lidský, a naopak jaký transcendentní rozměr?

Zase se silným zjednodušením a ve snaze odpovědět na tuto otázku: Možnost podílet se na vědeckém výzkumu mi dala příležitost potkávat spoustu inteligentních, moudrých a zajímavých lidí. To považuji pro sebe za naprosto nedocenitelný dar v vědecké kariéře. Komunikace na konferencích, v laboratořích, hospodách a domácích kolech je naprosto jedinečné privilegium vědce. Ne vždy člověk potká kolegu, který je mu sympatický. Ale téměř vždy se setká s lidmi, s nimiž rozhodně stojí zato se potkat.

Je to možná trochu neobvyklý aspekt vědecké odměny. Ale pro mě, a jsem si jist, že zdaleka nejen pro mě, to byl a je rozměr doslova niterně lidský. Mluvíme opravdu o odborné, vědecké komunikaci. Může to být diskuse o konkrétním výsledku pokusu, vědecké hypotéze a návrhu projektu. Každý takový rozhovor, osobní, ale i písemný i dnes elektronický, člověk vede s jinými, místně, v kovárně i jinak vzdálenými, ale profesně a následně lidsky blízkými. Kéž bych uměl adekvátně vyjádřit i tuto svou vděčnost!

Díky za rozhovor a příležitosti se o své zkušenosti s někým podělit (a nám zase hodně možností je do sebe připravit příležitostech vstřebat...)